

Список використаних джерел

1. Брыжко В.Г. Зарубежный опыт управлений распределением земельных ресурсов / В.Г. Брыжко // Аграрна наука. – 2003.– № 2. – С. 10-11.
2. Гайдуцький П.І. Аграрна реформа в Україні / П.І. Гайдуцький, П.Т. Саблук, Ю.О. Лупенко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 424 с.
3. Кириленко І.Г. Трансформація соціально-економічних перетворень у сільському господарстві України: проблеми, перспективи / І.Г. Кириленко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 452 с.
4. Колесник І.А. Оренда землі сільськогосподарськими підприємствами / І.А. Колесник // Агроінком. – 2002. – № 1. – С. 62-64.
5. Саблук П.Т. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції / П.Т. Саблук. – К.: ІАЕ, 2000. – 556 с.
6. Сільське господарство України. Статистичний збірник за 2008 р. – К.: Державний комітет статистики України, 2008. – 369 с.

Аннотація. Рассмотрены направления усовершенствования экономических и организационных мероприятий в сфере арендных отношений сельского хозяйства как одной из основных составляющих аграрной реформы. Предложены пути улучшения воспроизводства собственности на землю, которая даст возможность обеспечить последующее усовершенствование земельных отношений между владельцами земли и товаропроизводителями сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: арендные земельные отношения, земельная доля (пай), земельный участок, арендная плата, денежная оценка земель, сельскохозяйственные предприятия.

Annotation. Directions of improvement of economic and organizational measures are considered in the field of leasings relations of agriculture, as to one of basic constituents of agrarian reform. The ways of improvement of recreation of ownness are offered on earth which will enable to provide the subsequent improvement of the landed relations between the proprietors of earth and commodity producers of agricultural product.

Keywords: leasings landed relations, landed stake (share), lot land, rent, money estimation of earths, agricultural enterprises.

УДК. 631. 11: 65. 012. 34

О.М. Попадюк, аспірант Національного наукового центру „Інститут аграрної економіки”, м. Київ, Україна

СТАН І ПРОБЛЕМИ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ПОЛІТИКИ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Ефективність функціонування підприємницьких структур визначається рівнем матеріально-технічного забезпечення, покращення якого можливе лише за рахунок надання переваги інноваційній моделі розвитку, що повинна лежати в основі державної технічної політики.

Ключові слова: підприємницька структура, агроформування, матеріально-технічне забезпечення, державна технічна політика, аграрний сектор економіки, сільська місцевість.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Питання ефективності функціонування сільськогосподарського виробництва в аграрних формуваннях будь-яких форм власності прямо пропорційно пов'язано з проблемою створення якісної та міцної матеріально-технічної бази, забезпечення підприємств необхідною кількістю ресурсів. Без високотехнологічного дотримання строків обробки ґрунту, внесення встановлених норм мінеральних та органічних добрив і засобів захисту рослин, своєчасного виконання виробничих функцій у тваринництві неможливо досягнути високих показників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У розробку питань щодо оснащення матеріально-технічними засобами сільськогосподарських підприємств значний внесок зробили вітчизняні і зарубіжні вчені. Проблемам матеріально-технічного забезпечення підприємств АПК велику увагу приділяють Саблук П.Т., Малік М.Є., Кириленко З.Є., але у багатьох сільськогосподарських підприємствах до цих пір залишається невирішеними значне число питань, пов'язаних з цим. Зазначена проблематика перебуває в полі зору вчених і її різні аспекти досліджуються в працях В. Саблука, О. Шпичака, В. Юрчишина, С. Юшина, Л. Кунінця, В. Медведєва, Е. Шубравської, В. Лагодієнко та інших.

Займались і займаються дослідженнями технічного забезпечення сільського господарства Зіновчук В.В., Месель-Веселяк В.Я., Трегобчук В.М., Грицишин М.І., Іванишин В.В., Макаренко П.М., Олійник О.В., Шебанін В.С. та інші. Незважаючи на наукові розробки вчених, ряд питань у зв'язку із поглибленням ринкових відносин потребують удосконалення та розвитку.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану забезпечення підприємницьких структур в сільській місцевості Чернівецької області матеріально-технічними засобами та визначення особливостей державної технічної політики щодо вирішення проблем матеріально-технічного оснащення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прагнення України інтегруватися до міжнародних економічних інститутів (Європейський Союз) вимагають не просто відродження вітчизняного аграрного виробництва, яке за останні два десятиліття зазнало суттєвого руйнівного впливу деструктивних процесів у народногосподарському комплексі, а переведення його на якісно новий рівень функціонування, гідний сучасним передовим ринковим тенденціям розвитку продуктивних сил і виробничих відносин.

Вітчизняні енергетичні засоби та сільськогосподарські машини відстають від світових аналогів на 2-3 покоління, в них вищі витрати пального на одиницю роботи, параметри продуктивності нижчі на 20-40%, а по окремих машинах – у кільканадцять разів. Вітчизняна техніка вимагає більших трудозатрат на обслуговування, тут вищі експлуатаційні витрати на одиницю роботи, вона більш матеріаломістка. За екологічними вимогами майже всі технічні засоби не відповідають параметрам Євро-3, не кажучи вже про Євро-4.

Сільське господарство провідних зарубіжних країн відзначається високим рівнем енергозабезпеченості праці та комплексною механізацією всіх технологічних процесів. Так, на 100 га земельних угідь потужність тракторних двигунів становить: США – 200 к. с.; Німеччина – 540; Велика Британія – 178; Франція – 277; Данія – 293; Україна – близько 100 к. с. Кількість комбайнів на 1000 га посівів зернових культур становить: США – 15; Німеччина – 28; Велика Британія – 14; Франція – 16; Данія – 21; Україна – 6. Варто зазначити, що в даних країнах встановлені нормативні показники розміру агроформувань та необхідної кількості технічних засобів, яких вони потребують на основі економічної ефективності їх використання, тому кількість машин завжди залишається сталою, а ті, які відпрацювали свій ресурс, підлягають під заміну на інші нові чи придбані на вторинному ринку.

Високий технічний рівень, якість і надійність зарубіжних машин доповнюються різноманітністю нових моделей із більшим ступенем уніфікації, які відповідають різним природним умовам і розмірам господарств. Наприклад, у США випускають 345 моделей тракторів, 42 моделі зернозбиральних і 49 – кормозбиральних комбайнів.

Вітчизняні машини розраховані, як правило, на потужність в 180-200 га, а кращі іноземні зразки – на 400 га і більше. При цьому слід враховувати, що коливання цін на комбайни набагато більше, ніж їхня потужність. І нарешті, останнім важливим технічним показником виступає врожайність культури, на яку розрахована машина. Тому при співставленні кінцевих затрат на збирання 1 ц зернових на машинах українського виробництва і техніці з економічно розвинених країн перші будуть завжди вигравати, якщо тільки площі збирання не перевищують 400 га.

Зростання витрат на придбання, утримання та експлуатацію техніки переконує в потребі розробки нових організаційних форм спільного її використання.

Порівняння витрат на виконання механізованих робіт самим господарством і міжгосподарським об'єднанням за однакових умов майже завжди на користь міжгосподарського варіанта (гуртків з обміну технікою, машинних об'єднань, машинних рингів, машино-технологічних станцій тощо) завдяки збільшенню річного завантаження машин.

За оцінками дослідників сільськогосподарського товариства Німеччини, мінімально допустиме річне завантаження потужних енергонасичених тракторів становить 500 год., оптимальне – 600-700. У Великій Британії проводили дослідження ефективності використання тракторів на фермах з угіддями від 100 до 400 га. Спеціалісти відзначають, що найоптимальніші показники мали ферми з угіддями 350-400 га. Тому багато фермерських господарств, особливо дрібних і середніх, часто вдаються до запровадження різноманітних форм організації використання техніки.

Зарубіжний досвід свідчить про доцільність кооперації в сільськогосподарському машиновикористанні. Наприклад, у таких розвинених країнах як Німеччина, Франція, США, Велика Британія та Канада від 20 до 70% фермерських господарств охоплено різними формами кооперування для придбання й спільного використання та обслуговування техніки [1, с. 35].

Орієнтація на впровадження нових технологій в Україні у сучасних умовах обмежених можливостей сільських товаровиробників щодо інвестування в оновлення матеріально-технічної бази повинна мати дискретний ступеневий характер, що дозволить уникнути залучення великих стартових капіталовкладень. На першому етапі необхідно активно впроваджувати у виробництво сучасні ґрунтозахисні енергозберігаючі системи обробки ґрунту. На другому етапі слід домагатися удосконалення окремих елементів енерго- та ресурсозберігаючих технологій. І на останньому етапі слід здійснювати плавний перехід на високоінтенсивні технології [2, с. 12].

Впровадження інноваційної концепції розвитку агротехнологій та їх технічного забезпечення гальмується в силу багатьох негативних обставин, що зародились ще в дореформений період і на даний час набули особливої гостроти і актуальності. Нині одним із основних та пріоритетних завдань як розвитку аграрного сектору зокрема, так і розвитку національної економіки взагалі є поліпшення інвестиційної привабливості економіки з метою залучення якомога більших обсягів інвестицій до національного товаровиробника. Особливо це стосується підприємств аграрного сектору, які терміново потребують інвестицій для формування високотехнологічної матеріально-технічної бази, покликаної забезпечити високоєфективний рівень аграрного виробництва [3, с. 6].

Дані висновки підтримуються дослідженнями В.С. Шебаніна, який наголошує, що "...аграрний сектор економіки, незважаючи на його пріоритетне значення в народногосподарському комплексі країни, залишається в найбільш складному становищі. Навіть за рахунок усіх джерел фінансування інвестиційний процес нині не забезпечує не тільки розширеного, а навіть і простого відтворення спожитих у процесі виробничої діяльності основних засобів. За таких умов руйнівні процеси матеріально-ресурсного потенціалу можуть призвести до катастрофічної некерованої ситуації" [4, с. 37].

У розрізі проблеми матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств необхідно також відмітити вплив монопольного становища посередницьких структур на ринку постачання матеріально-технічних ресурсів, в тому числі і сільськогосподарської техніки. З огляду на економічну доцільність господарювання в сільськогосподарському виробництві та спираючись на світовий досвід, заходами протидії даному негативному процесу є розвиток ринку матеріально-технічного постачання на основі створення міжгосподарських обслуговуючих кооперативів по забезпеченню сільськогосподарських підприємств доступними та якісними матеріально-технічними ресурсами [3, с. 7].

В умовах диспаритету цін стосовно сільського господарства і різкого зниження рівня рентабельності в усіх агроформуваннях, а відповідно і платоспроможності, вони природно намагаються вирішувати найбільш невідкладні проблеми. Це, насамперед, купівля паливо-мастильних матеріалів, мінеральних добрив, пестицидів і гербіцидів.

Нову техніку можуть купувати лише підприємства з високими прибутками. Наслідком цього стало прискорення зношуваності техніки, її дефіцит, тобто щорічне зменшення обсягів основних засобів сільськогосподарського призначення майже у кожному підприємстві [5, с. 20].

Процеси зменшення технічного парку найшвидшими темпами проходили: по тракторах – у сільгоспідприємствах Заставнівського, Глибоцького, Путильського і Хотинського (на 59,8-55,2%), по зернозбиральних комбайнах – Глибоцького, Заставнівського, Новоселицького і Хотинського районів (на 72,3-56,7%).

Динаміка кількості тракторів та зернозбиральних комбайнів у сільськогосподарських підприємствах на 1 січня 2008 року показана на рис. 1.

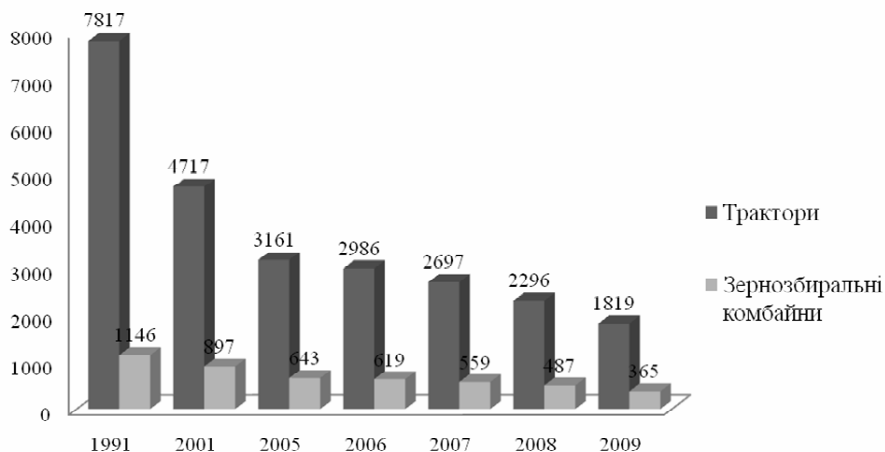

Рис. 1. Динаміка кількості тракторів та зернозбиральних комбайнів у сільськогосподарських підприємствах (на 1 січня 2008 року)

Джерело: за даними Головного управління статистики в Чернівецькій області.

Така ситуація в технічній оснащеності сільгоспвиробників області пов'язана зі значним вибуттям з виробничого циклу сільгосптехніки. Основними причинами зменшення основних видів техніки в сільськогосподарських підприємствах області є те, що значна їх кількість видана в рахунок майнових паїв, а також за рахунок передачі за борги сільгосптехніки іншим підприємствам та відомствам, продажу окремим особам та різним господарським структурам.

Навантаження площ посіву на одиницю техніки у підприємницьких структурах з кожним роком зростає, незважаючи на те, що порівняно з 1990 р. у цій категорії господарств відбулося досить суттєве зменшення посівних площ. Дана закономірність спостерігається як по тракторах, так і по зернозбиральних комбайнах. При цьому слід відмітити, що по зернозбиральних комбайнах темпи збільшення навантаження площі вищі.

Такий стан із забезпеченістю технікою позначається на показниках господарської діяльності підприємств, не дозволяє виконувати сільськогосподарські роботи в повному обсязі і в оптимальні терміни, зумовлює порушення технологій виробництва. Про зменшення кількості технічних засобів на 1000 га оброблюваної землі і відповідно зростання навантаження площ посіву на одиницю техніки свідчить таблиця 1.

Таблиця 1

Навантаження земель у розрахунку на один технічний засіб у сільськогосподарських підприємствах (га)

Роки	На один трактор загальної посівної площі	На один зернозбиральний комбайн зернових та зернобобових, соняшнику
1990	38,1	101,0
1996	38,7	96,7
2000	42,2	113,8
2005	40,5	124,7
2006	36,9	99,3
2007	40,0	100,4
2008	60,3	168,5

Джерело: за даними Головного управління статистики в Чернівецькій області.

Середнє навантаження загальної площі посівів на один трактор у Заставнівському, Кельменецькому, Новоселицькому, Сокирянському районах перевищувала середньообласний показник на 11-17%. Найбільший рівень навантаження площі зернових культур з розрахунку на один зернозбиральний комбайн був в агроформуваннях Глибоцького, Заставнівського та Новоселицького районів.

Крім того, слід відзначити, що навантаження площі на один технічний засіб у підприємницьких структурах Чернівецької області у 2,5 раза більше, ніж у США; 4,8 разів – Німеччині; 2,4 – Великій Британії; 2,7 – Франції; 3,6 – Данії та у 1,02 раза більший, ніж в середньому по Україні.

Низькою залишається забезпеченість фермерів сільськогосподарською технікою. З 793 фермерських господарств тільки половина мала у володінні машини сільськогосподарського призначення. У їх користуванні на кінець 2008 р. знаходилось 411 тракторів, 156 сівалок, 93 комбайни. У розрахунку на одне наявне фермерське господарство лише кожне друге має у користуванні трактор, 5-е – сівалку, 9-е – комбайн. Серед районів найбільший енергетичний потенціал у фермерських господарствах Хотинського району – 25,2 тис. к. с., що більше попереднього року на 10,1% (або на 2,3 тис. к. с.), Кельменецького – 8,5 тис. к. с. (на 14,1%), Заставнівського – 6,1 тис. к. с. (на 5,1% більше). Не вдалося виправити на краще технічне забезпечення своїх господарств фермерам Новоселицького району, в яких кількість енергетичних потужностей зменшилася відносно 2007 р. на 38,3% і складає 7,2 тис. к. с.

Слід відмітити, що одним з важливих напрямків переоснащення аграрного сектору економіки є створення машинно-технологічних станцій та загонів для надання допомоги сільгоспвиробникам, що дозволяє сконцентрувати технічні засоби для виконання необхідних технологічних операцій у всіх господарських структурах відповідного району. На 1 січня 2009 р. в п'яти машинно-технологічних станціях налічувалося основної техніки: 15 тракторів, 3 зернозбиральних комбайни, 2 жниварки валкові [6, с. 5].

Щоб зупинити сповзання аграрного виробництва до межі його повного краху, потрібно на державному рівні розробити і реалізувати цілий комплекс заходів. Серед них особливе місце займає науково обгрунтована програма державної технічної політики. В Україні з різних причин суть технічної політики донедавна була занадто звужена. Зверталася увага на її технічний бік, на “матеріальну основу у вигляді продукції машинобудування”, залишаючи поза увагою фінансову та економічну суть цього “суспільно-економічного явища”. Свідчення цьому – розроблені за роки незалежності три програми.

Перша була розроблена 1992 року “Національна програма виробництва машин та технологічного устаткування для сільського господарства харчової і переробної промисловості на 1992-1997 роки”; друга – 1998 року – “Програма виробництва технологічних комплексів машин і обладнання для агропромислового виробництва на 1998-2005 роки”. Вони добре виписані в плані створення нових зразків машин, обладнання, устаткування, але на їх виготовлення не передбачено фінансових ресурсів, якими економічними важелями та за рахунок чого це було здійснено. Обидві Програми не були виконані, а реалізація того, що було зроблено, не дала відчутних практичних результатів.

2004 року Кабінет Міністрів України затвердив третю “Державну програму розвитку виробництва складної сільськогосподарської техніки на 2004-2006 роки”. Вона, крім обсягів виробництва, уже мала розділи: сучасний стан розвитку виробництва складної сільськогосподарської техніки; мета та основні завдання програми; основні напрями та заходи виконання програми; механізм забезпечення виконання програми; очікувані результати.

2002 року Президент України включив у щорічне послання Верховній Раді тематичну доповідь “Формування та реалізація технічної політики в аграрному секторі економіки”, де Кабінетові Міністрів України пропонувалося протягом 2003 року розробити та ухвалити Державну програму технічної політики в аграрному секторі на період до 2010 року. Проте пропозиція Президента України залишилася невиконаною.

Технічна політика держави в агропромисловому комплексі має бути концентрованим виразом перспективних напрямів державного сприяння розвитку системи матеріально-технічного забезпечення виробництва і переробки сільськогосподарської продукції [7, с. 21].

Важливе значення для технічного оснащення сільського господарства має державна підтримка. Так, за даними Головного управління агропромислового комплексу 2008 року 32 підприємницькими структурами області, з яких майже половина фермерських, було закуплено техніки на суму 6118,1 млн. грн. Обсяг державної допомоги склав 25% від вартості вітчизняної техніки. Найбільше було закуплено ґрунтообробної та посівної техніки

– 43,8% від її загальної кількості (32 одиниці), тракторів ТОВ “Укравтозапчастини” – 35,6% (26 одиниць). Також було придбано обладнання для птахівництва, доробки зерна та іншу техніку (15 одиниць).

Висновки. Створення міцної та високотехнологічної матеріально-технічної бази має основоположне значення для забезпечення високоефективного сільськогосподарського виробництва. Забезпечити виконання перспективних планів державного сприяння розвитку матеріально-технічного забезпечення виробництва і переробки сільськогосподарської продукції покликана державна технічна політика.

Пріоритетними напрямками поліпшення нинішнього стану матеріально-технічної бази підприємницьких структур є оздоровлення та активізація ринку інвестицій, який може призвести до підвищення технологічного рівня і оновлення зношеної та застарілої сільськогосподарської техніки, а також становлення високоефективного та розвинутого ринку матеріально-технічного постачання. Ліквідація цінового диспаритету має забезпечити зростання рівня рентабельності в усіх агроформуваннях, а відповідно й платоспроможності, що в свою чергу відкриває додаткові можливості у поліпшенні матеріально-технічного забезпечення. Важливе значення має зростання не тільки доходів підприємницьких структур, а й населення, а отже підвищення попиту на продукцію аграрної сфери, тобто підвищення їх платоспроможного попиту, а це зумовить зростання пропозиції товарів, а значить і виробництва сільськогосподарської продукції та матеріально-технічних засобів. Викладене стосується усіх галузей і сфер економіки і виробництво сільськогосподарської техніки не виключення. Розширення цієї галузі потребує й інших матеріалів, що дасть поштовх для розширення їх виробництва, і навпаки, тобто забезпечується так зване явище “мультиплікаційного ефекту”.

Список використаних джерел

1. Підлісецький Г. М., Товстопят В. Л., Бурилко А. В. Матеріально-технічна база аграрного виробництва: стан та проблеми відтворення. // Агроінком. – 2008. – № 5-6. – С. 34-39.
2. Деревець І. С. Деякі аспекти матеріально-технічного та інженерного забезпечення АПК України. // Економіка АПК. – 2006. – № 3. – С. 12-16.
3. Джупина Ю. І. Матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств України: значення, стан та перспективи розвитку. // Агроінком. – 2006. – № 3-4. – С. 5-7.
4. Шебанін В. С. Системне оновлення і розвиток матеріально-ресурсного потенціалу сільського господарства. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 276 с.
5. Мельник Л. Ю., Макаренко П. М. Матеріально-технічна база сільського господарства в контексті державної аграрної політики. // Економіка АПК. – 2003. – № 3. – С. 19-27.
6. Економічна доповідь „Технічна оснащеність сільського господарства області у 2008 році”. Головне управління статистики у Чернівецькій області. Вих. № 07-95 / 177, 2009. – 13 с.
7. Проблеми реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі / За ред. Я. К. Білоуська. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 216 с.

Аннотація. Ефективність функціонування підприємницьких структур определяється уровнем материально-технического обеспечения, улучшение которого возможно только за счёт преимуществ инновационной модели развития, что должна лежать в основе государственной технической политики.

Ключевые слова: *предпринимательская структура, агроформирования, материально-техническое обеспечение, государственная техническая политика, аграрный сектор экономики, сельская местность.*

Abstract. *Efficiency of businesses is determined by the level of logistics, improvement is possible only by providing the benefits of innovation model of development that should be the basis for state technical policy.*

Keywords: *entrepreneurial structure, agrarian reforming, logistics, state technical policy, agricultural sector, rural area*